

TOSHKENT AMALIY FANLAR UNIVERSITETI

PEDAGOGIKA FAKULTETI

PEDAGOGIKA KAFEDRASI

Fan: UMUMIY PEDAGOGIKA

MAVZU: “TA’LIM METODLARI VA VOSITALARI”

5-MAVZU: Ta'lim metodlari va vositalari

Reja:

1. Ta'lim metodlari va usullari tushunchalari.
2. Zamonaviy didaktikada ta'lim metodlari tasnifiga turlicha yondashuvlar.
3. Ta'lim metodlarining mohiyati.

“Metod” nima?

"Metod" soʻzining yunoncha tarjimasi “tadqiqot, usul, maqsadga erishish yoʻli” kabi maʼnolarni anglatadi.

Taʼlim metodlari — oʻquvchining oʻquv bilish faoliyatini tashkil etish usullar yigʻindisi.

“Ta’lim metodi” atamasi bilan birga ko‘p hollarda “metodik usul” (sinonimlari - pedagogik usul, didaktik usul) tushunchasi ham qo‘llaniladi. U ta’lim metodining muhim alohida unsuri, qadam sifatida ta’riflanadi

Pedagogik manbalarda “ta’lim metodi” tushunchasiga berilgan ta’riflar

Ta’lim metodlari

zamonaviy darajada o’quv-tarbiyaviy maqsadlarga erishishga yo’naltirilgan pedagog va o’quvchilarning o’zaro bog’liq faoliyat usullaridir. (V.I.Zagvyazinski)

o’quv jarayonining murakkab tarkibiy unsuri (komponenti) bo’lib, o’qituvchi va o’quvchi faoliyatining barcha yo’nalishlarini yoritishga xizmat qiladi, ular o’rtasida ko’p sonli aloqa va bog’lanishlarni yuzaga keltiradi. (G.I.Shukina)

o’qituvchining o’rgatuvchanligi va o’quvchilarning o’quv materialini egallashga yo’naltirilgan turli didaktik masalalar yechimini topishga oid o’quv-bilish faoliyatlarini tashkil etish usullari tushuniladi. (I.F.Xarlamov)

maqsadga erishishni ta’minlovchi algoritmlashtirilgan, muayyan mazmunga ega harakatlar tizimidir. (P.I.Podlasiy)

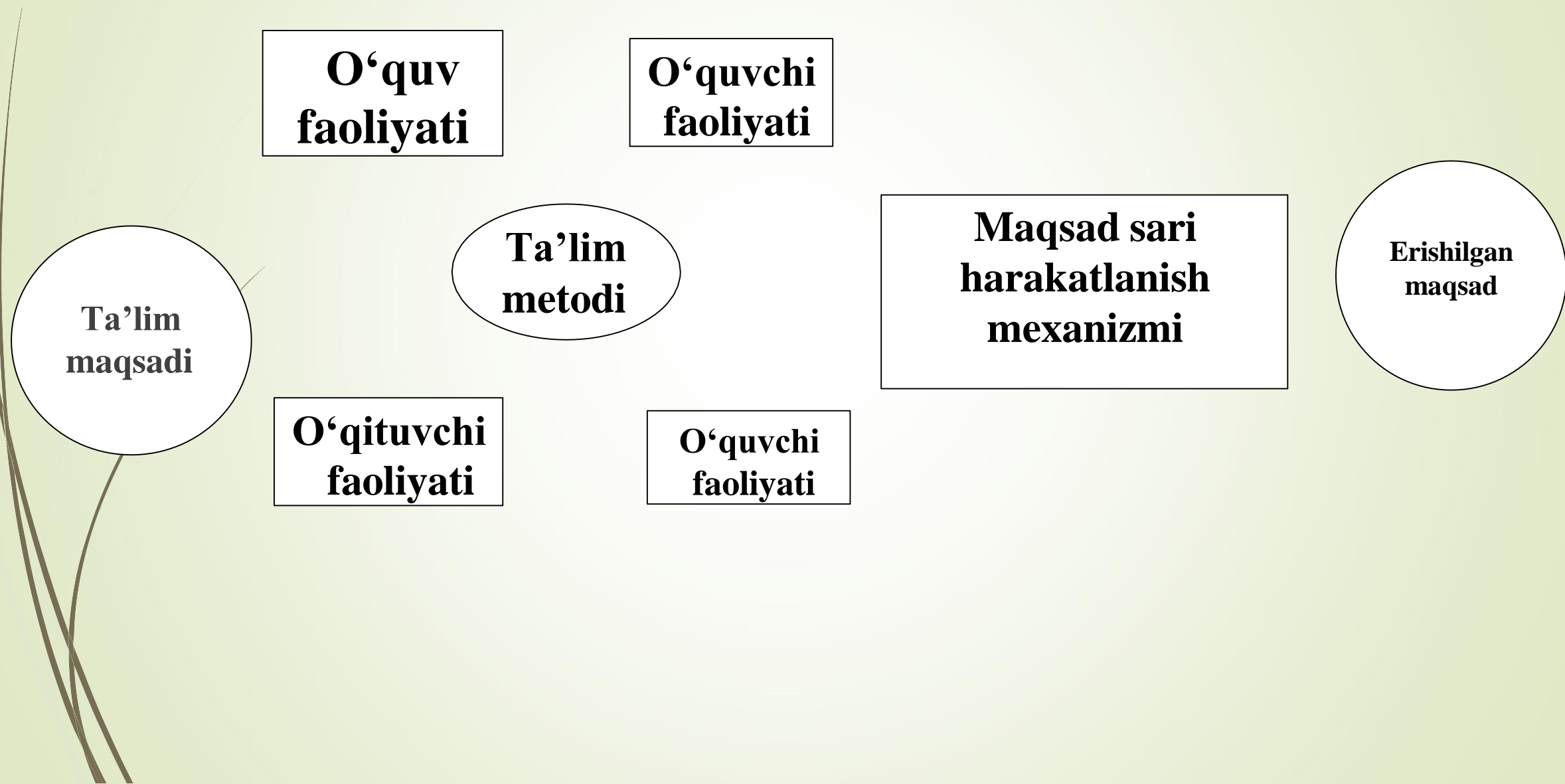
Ta'lim metodi” tushunchasining mohiyatini yorituvchi qarashlar

Shuningdek, ta'lim metodlarining o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro hamkorlikdagi tartibli faoliyatlari usullari ekanligi to'g'risidagi fikrlar ham mavjud.

«Ta'lim metodlari dastlab pedagog ongida, muayyan yo'nalishdagi faoliyatning umumlashma loyihasi tarzida namoyon bo'ladi. Mazkur loyiha amaliyotga o'qituvchi va o'quvchilar faoliyatining o'zaro tutashuvi, o'qitish va o'qishga qaratilgan aniq harakatlar, amallar yoki usullar majmuasi sifatida joriy etiladi. Metod boshqa shakllarda namoyon bo'lmaydi, buning boisi ta'lim metodi o'zida, umumiy holda faoliyatning didaktik modelini ifoda etadi».

Ta'lim metodlari ta'lim maqsadini yoritishga xizmat qiladi, u yordamida ta'lim mazmunini o'zlashtirish yo'llari ifoda etiladi, o'qituvchi va o'quvchilarning o'zaro harakati, xususiyati aks ettiriladi. Metod, bir tomondan, ta'lim maqsadiga erishish vositasi sifatida namoyon bo'lsa, boshqa tomondan, boshqariluvchan o'qish faoliyatini amalga oshirish sharti hisoblanadi

Ta'lim metodlari doimo u yoki bu o'qish vositalari yordamida joriy etiladi, shu bois ularning o'zaro shartlanganligini ta'kidlash joiz. Ta'lim metodi tuzilmasi chizmada quyidagicha namoyon bo'ladi (M.N.Skatkin qarashlariga ko'ra):

Ta'lim metodlari

```
graph TD; A[Ta'lim metodlari] --> B[Motivatsiyali]; A --> C[Tashkiliy]; A --> D[Tarbiyaviy]; A --> E[Ta'limiy]; A --> F[Rivojlanti-ruvchi];
```

Motivatsiyali

Tashkiliy

Tarbiyaviy

Ta'limiy

**Rivojlanti-
ruvchi**

Metodik usullar

**Namoyish (ko'rgazmali,
obektiv-tajriba, amaliy va aqliy
harakatni namoyish etish
hako-zolar**

Masalani organish

Topshiriq berish

Yo'l-yo'riq ko'rsatish

□ Har bir metod ma'lum ta'limiy vazifani muvaffaqiyatli hal etish, qolganlari esa birmuncha samarasiz bo'lishi mumkin. Universal ta'lim metodiari mavjud emas, shu bois darsda turli ta'lim metodlaridan yoki ularning majmuasidan foydalanish mumkin.

Ta'lim metodlarini tanlash quyidagi mezonlar asosida aniqlanadi:

- didaktik maqsad asosida;
- ta'lim mazmuni asosida;
- o'quvchilarning o'quv ko'nikmalarini egallash va rivojlanish darajasi asosida;
- — o'qituvchining tajribasi va kasbiy tayyorgarlik darajasi asosida.

Ta'lim metodlarining tasnifi asosiy didaktik maqsadlar bo'yicha tizimlashtiriladi.

M.A.Danilov va B.P.Yesipovlarning qarashlariga ko'ra bilimlarni egallash metodlari;

□ Ko'nikma va malakalarni shakllantirish metodlari;

□ Bilimlarni qo'llash metodlari;

□ Nazorat (bilim, ko'nikma va malakalarni mustahkamlash va tekshirish) metodlari.

Vositalar

Ma'ruza
Hikoya
Tushuntirish
Yo'riqnoma berish
namoyish
Kitob bilan ishlash
Labaratoriya usuli
Mashq
Amaliy ish usuli
Vaziyatlar usuli
Suhbat
Bahs
Aqliy hujum
Ta'limiy o'yin
Insert
O'quv loyihalar usuli
Keys-stadi

Ma'ruza
Seminar
Amaliy mashg'ulot
Lasbaratoriya mashg'ulot
Mustaqil ish
Kunduzgi
Masafoviy
Ommaviy
Guruhlarda ishlash
Yakka tartibda

Filmoskop
Diapoyektor
Grafoproyektor
Doska-bloknot
Flipchart
Videofilmlar
Yozuv taxtasi
Smart doska

▮ I.Ya.Lerner va M.N.Skatkinlarning qarashlariga ko'ra

▮ 1.Izohli-tasvirli

▮ 2. Reproduktiv

▮ 3. Evristik yoki qisman-izlanuvchan muammoli bayon

▮ 4. Tadqiqotchilik

▮ **Izohli-tasvirli** ta'lim metodlari (boshqa nomlanishi axborotli-repsepsiya)ning mohiyati: odatda nazariy bilimlar tayyor holda uzatiladi, o'quvchilar esa ularni qabul qiladilar (repsepsiya). Bu yo'lda turli ta'lim vositalari (shu jumladan, ko'rgazmali vositalar)dan foydalaniladi.

▮ **Reproduktiv** metod o'qituvchining bilimlarni tushuntirishi, ularni o'quvchilarning yodida saqlanishini ta'minlashi va qayta ishlab chiqishi (reproduksiya). Mazkur metod ta'limning barcha bosqichlarida o'qish va yozish, arifmetik harakatlarni amalga oshirish ko'nikmalarini o'zlashtirishda muhim o'rin tutadi.

▮ **Evristik ta'lim** metodini qo'llashda o'qituvchi tomonidan turli vositalar yordamida yangi bilimlarni izlab topish talab etiladi. O'qituvchi bilimlarning bir qismini o'quvchilarga ma'lum qiladi, qolganini esa o'quvchilar bilish topshiriqlarini yechish jarayonida savollarga javoblar topish asosida o'zlashtiradi, o'zlari bilimlarni mustaqil egallashadi.

□ **Muammoli metodning** mohiyati mashg'ulotlar jarayonida muammoli vaziyatlarni yaratish va yechishdan iborat bo'lib, uning asosida didaktik ziddiyatlar yotadi.

□ **Tadqiqotchilik metodi,** o'quvchilar mustaqil ravishda taklif etilgan masalani tadqiq etish jarayonida zaruriy bilimlarni o'zlashtirib oladilar va uning yechimi bo'yicha boshqa vaziyatlar bilan taqqoslaydi.

M.I.Maxmutovning binarli ta'lim metodlari

Axborotli — ma'lumotli.
Tushuntiruvchi.
Yo'riqli — amaliy.
Tushuntirish — undovchi.
Undovchi

Bajaruvchi.
Reproduktiv (nomahsul).
Produktiv (mahsuldor) —
amaliy.
Qisman izlanuvchi.
Izlanuvchi

S.G.Shopavalenko ta'lim metodlari tasnifini to'rt belgi asosida quyidagi tetroeddik yondashuvni taklif etadi:

- mantiqiy-
- mazmunli;
- maqsadli;
- mazmunli;
- tashkiliy boshqaruvchi.

N.S.Sayidahmedov tomonidan asoslangan ta'lim metodlari

□ motivatsion

bosqich;

□ boshqaruvi faoliyati;

Didaktik jarayon tuzilmasiga mos holda ta'lim metodlarini uch guruhga ajratiladi:

- ▮ O'qish va mehnatga rag'batlantiruvchi hamda motivlashtirish metodlari.
- ▮ O'quv-bilish faoliyatini tashkil etish va amalga oshirish metodlari.
- ▮ O'quv-bilish faoliyatini boshqarish metodlari.

Y.K.Babanskiy tasnifiga ta'limiy faoliyat uchta tarkibiy qismdan iboratdir

- tashkiliy
- rag'batlantiruvchi;
- nazorat.

Yuqoridagi tarkibiy qismlarga ko'ra ta'lim metodlari quyidagi guruhlarga ajratiladi:

- O'quv-bilish faoliyatini tashkil etish va bajarish metodlari.
- O'quv-bilish faoliyatini rag'batlantirish va motivlash metodlari.
- Nazorat va o'z-o'zini nazorat metodlari.

Metodlar quyidagi guruhlarni o'z ichiga oladi:

1 guruh

So'z orqali uzatish va informatsiyani eshitish orqali qabul qilish metodlari (og'zaki metodlar: hikoya, maruza, suhbat va boshqalar)

2 guruh

O'quv informatsiyasini ko'rgazmali uzatish va ko'rish orqali qabul qilish metodlari (ko'rgazmali metod: tasviriy namoyish qilish va boshqalar)

3 guruh

O'quv informatsiyasini amaliy mehnat orqali berish (amaliy metodlar: mashqlar, laboratoriya ishlari, dastur tuzish, pedagogic masalalarni yechish mehnat harakatlari va boshqalar)

Ta'lim metodlarini tanlashda quyidagi holatlar inobatga olinadi:

- zamonaviy didaktikaning yetakchi g'oyalari, ta'lim, tarbiya va rivojlantirishning umumiy maqsadlari;
- o'rganilayotgan fan mazmuni va metodlari, mavzularining o'ziga xosligi;
- xususiy fanlar metodikasining o'ziga xosligi va umumdidaktik metodlarni saralashga qo'yiluvchi talablarning o'zaro aloqadorligi;
- muayyan dars materialining maqsadi, vazifalari va mazmuni;
- u yoki bu mavzuni o'rganishga ajratilgan vaqt;
- o'quvchilarning yosh xususiyati, bilish imkoniyatlari, darajasi;
- o'quvchilarning darsga tayyorgarlik darajasi;
- o'quv muassasalari, auditoriyalarning moddiy ta'minlanganlik darajasi, jihozlar, ko'rsatmali qurollar, texnik vositalarning mavjudligi;
- o'qituvchining imkoniyatlari, nazariy va amaliy jihatdan kasbiy tayyorgarlik darajasi, pedagogik mahorati, shaxsiy sifatleri;
- o'quv muassasalarida fanlararo hamkorlikning o'rnatilganligi.

NAZORAT UCHUN SAVOL VA TOPSHIRIQLAR

- 1 . Ta'lim metodlari tasnifini izohlang.
  - 2 . Ta'limmetodlarining mazmun-mohiyatini bayon eting.
  3. Ta'lim vositalari deganda nima tushuniladi?
  - 4 . Ta'lim vositalari tasnifini izohlang.
-

E'tiboringiz uchun rahmat!